

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ЦИФРОВА МОДЕРНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ РИЗИКИ, НОВІ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

30 квітня 2026 року, м. Харків, Україна

С М А Й Б У Т Н Ї Є

С
У
Ч
А
С
Н
І
С
Т
Ь

ІСТОРИЧНІ НАУКИ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
КУЛЬТУРОЛОГІЯ
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

**ЦИФРОВА МОДЕРНІСТЬ
І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ:
НОВІ РИЗИКИ, НОВІ
РАЦІОНАЛЬНОСТІ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 30 квітня 2026 р.)

Харків
«Право»
2026

DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178848415>

УДК 001+004+005+14+159.9+2+316+32+34+35+37+65+7+81

Ц72

*Реєстраційне посвідчення УкрІНТЕІ МОН України
№ 396 від 17 березня 2026 р.*

Редакційна колегія:

Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор (голова);

Герасіна Л. М., докторка соціологічних наук, професорка;

Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;

Стасевська О. А., кандидатка філософських наук, доцентка;

Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Ц72 **Цифрова** модерність і штучний інтелект: нові ризики, нові раціональності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2026 р.) / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Герасіна Л. М., Прудников В. А. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2026. – 118 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178848415>.

ISBN 978-617-8848-41-5

Матеріали конференції містять доповіді, у яких висвітлено феномен цифрової модерності як нового етапу розвитку цивілізації, де штучний інтелект і великі дані стають визначальними чинниками формування соціальної реальності. Автори збірки аналізують трансформацію класичних уявлень про раціональність, суб'єктність і безпеку в умовах радикальної невизначеності, цифрову культуру метамодерну, міжнародні відносини в цифрову епоху. У фокусі уваги авторів – етичні дилеми впровадження ШІ в державне управління та право, трансформація освітніх парадигм, а також пошук нових форм соціальної згуртованості в умовах алгоритмізації публічного простору.

УДК 001+004+005+14+159.9+2+316+32+34+35+37+65+7+81

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2026

© Харківська асоціація політологів, 2026

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

ISBN 978-617-8848-41-5

Секція: Філософські науки

Требін М. П.,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

КОГНІТИВНА ВІЙНА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Сучасний світ характеризується станом радикальної невизначеності та надмірної складності, де інформаційні потоки випереджають здатність людини до їх критичного аналізу. У цих умовах відбувається фундаментальна зміна парадигми війни: центр тяжіння бойових дій зміщується з фізичного знищення противника до стратегічного управління його свідомістю. У сучасному протистоянні зникає чіткий поділ на «мирний час» та «стан війни», а також між цивільним населенням і комбатантами. Кожен, хто має смартфон, стає і об'єктом впливу, і потенційним ретранслятором ворожих наративів. Об'єктом атаки стають не лише логічні аргументи, а й базові людські емоції та когнітивні упередження. Мета – не переконати, а дезорієнтувати, викликати апатію або спровокувати внутрішній конфлікт у суспільстві. Ключовим стає не перемога однієї правди над іншою, а створення середовища, де поняття об'єктивної істини перестає існувати («постправа»). Це позбавляє противника волі до спротиву через неможливість адекватно оцінити реальність. Так ми опиняємося в реальності когнітивної війни.

Популяризацію когнітивної війни пов'язують із дослідженням спеціальним аналітичним підрозділом – Центром інновацій НАТО (Innovation hub of NATO) – нових методів ведення війни в умовах цифрових трансформацій політики, економіки та соціальної сфери суспільства, практичним результатом якої стала поява у 2020 р. аналітичної доповіді «Ведення когнітивної війни» (Cognitive Warfare), яку підготували Алонсо Бернал з колегами з Університету Джонса Гопкінса [1]. У цій доповіді було викладено загальні концептуальні характеристики та принципи нової форми ведення воєн, що посприяло поширенню цього концепту в публічному просторі та подальшому його широкому обговоренню. Зокрема, фахівці з НАТО описують когнітивну війну як «перетворення наук про мозок на зброю», що передбачає «злам

особистості» шляхом використання «вразливостей людського мозку» з метою впровадження більш складної «соціальної інженерії». Донедавна НАТО поділяло війну на п'ять різних операційних сфер: повітряну, наземну, морську, космічну та кібернетичну. Але з розробкою стратегії когнітивної війни військовий альянс обговорює новий, шостий рівень: «людську сферу». У дослідженні цієї нової форми ведення війни чітко пояснено: «Хоча дії, що вживаються у п'яти сферах, здійснюються для того, щоб вплинути на людську сферу, метою когнітивної війни є перетворення кожного на зброю» [1]. «Мозок стане полем битви XXI століття», – наголошується у звіті. «Люди – це оспорювана сфера», і «майбутні конфлікти, ймовірно, виникатимуть між людьми спочатку в цифровому форматі, а потім фізично поблизу центрів політичної та економічної влади» [1]. Автори доповіді визначають когнітивну війну як «перетворення громадської думки на зброю зовнішніми суб'єктами з метою (1) впливу на державну та урядову політику та (2) дестабілізації державних інституцій» [1].

Як підкреслює американський дослідник Бен Нортон, хоча значна частина досліджень когнітивної війни розроблена для оборонних цілей, військовий альянс розробляє наступальну тактику: «Людина дуже часто є головною вразливістю, і це слід визнавати, щоб захистити людський капітал НАТО, а також мати можливість скористатися вразливістю наших супротивників» [2].

На цей час академічна спільнота ще не досягла повного консенсусу щодо визначення «когнітивної війни» [3–7]. Наприклад, Олівер Бекс та Ендрю Сваб з Центру науки та міжнародних відносин Белфера Гарвардської школи Кеннеді визначають когнітивну війну як «стратегію, спрямовану на зміну способу мислення цільової групи населення, і тим самим на зміну її поведінки» [8]. Французькі дослідники Бернар Клавері та Франсуа дю Кюзель трактують когнітивну війну як особливий тип війни – її «неконвенційну форму, яка використовує кібернетичні інструменти для зміни когнітивного процесу супротивника, експлуатуючи ментальні схильності або рефлексивне мислення та викликаючи розумові розлади з метою вплинути на процес прийняття рішень та діяльність з негативним результатом як на індивідуальному, так і на колективному рівні» [9]. Активно досліджують феномен когнітивної війни й українські вчені [10–12]. Так, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» Ірина Малик наполягає, що «когнітивну

війну можна окреслити як певну концепцію / систему ведення дій, що покликає впливати на мислення, сприйняття, емоції, переконання та поведінку людей. Когнітивна війна – це війна за розум, емоції, свідомість та увагу людини» [10, с. 47]. Отже, можна констатувати, що когнітивна війна це, по-перше, цілеспрямований вплив на когнітивні здібності та процеси, а по-друге, вона завжди пов'язана з переформатуванням / заміною ціннісних та інституційних координат, у яких індивід приймає рішення та діє.

Цифровізація соціальних комунікацій загалом і зокрема впровадження соціальних медіа та месенджерів у всі сфери нашого життя сприяли зміні когнітивних процесів, особливо молодого покоління [13, с. 34–36]. Насамперед ці зміни пов'язують із феноменом так званого кліпового мислення, що передбачає значну «економію» на рефлексії та раціональному аналізі ситуацій за рахунок прагнення до лапідарності одержуваної інформації та візуалізації контенту. Іншим пов'язаним ефектом цього феномена є так зване повільне мислення: «Швидкість повідомлень, необхідність швидко на них реагувати спонукає «думати швидко» (реактивно та емоційно) замість того, щоб «думати повільно» (раціонально і розсудливо). Навіть авторитетні видання новин тепер публікують емоційні заголовки, щоб забезпечити вірусоподібне розповсюдження своїх нових статей. Люди витрачають менше часу на читання статей, ніж на їх поширення. Ігноруються важливі контексти та нюанси. Умисно й ненавмисно поширюються хибні тлумачення інформації. Лаконічність постів у соціальних медіа в поєднанні з ефектними візуальними образами ускладнює розуміння читачем мотивів та цінностей інших людей» [14]. Слід зазначити, що основною причиною реактивних, емоційних, іноді інтуїтивних реакцій і рішень є не лінощі мислення (у всякому разі, далеко не завжди), а швидкість зміни умов, у яких ці рішення мають бути ухвалені.

Крім ефектів цифровізації та медіатизації нашого життя, що, безумовно, суттєво впливають на розумові процеси, необхідно зазначити, що процес прийняття рішень, незалежно від їх складності і самого суб'єкта прийняття, у реальному житті практично ніколи не є абсолютно раціональним та від-рефлексованим. Нобелівський лауреат Герберт Саймон точно і переконливо відобразив цей феномен у запропонованій ним теорії обмеженої раціональності, ключова передумова якої пропонує «замінити глобальну раціональність економічної людини таким видом раціональної поведінки, яка сумісна з доступом до інформації та обчислювальними можливостями, якими фактично

володіють організми, зокрема й людина, за тих умов, у яких такі організми існують» [15, р. 99].

Але в будь-якому випадку обмежену раціональність, швидкість, кліповість розумового процесу сучасної людини чудово використовують технології когнітивних воєн, для яких візуалізація інформації, що надається, її лапідарний, скупий зміст є вкрай зручним інструментом впливу, зокрема і на процес прийняття рішень.

Одним із ключових завдань когнітивної війни можна назвати максимізацію невизначеності політичного, соціокультурного, економічного середовища, злам звичного для людини контексту прийняття рішень. При цьому актуальною, безумовно, залишається й одна з ключових цілей когнітивної війни – формування хибного контексту, який спрямовує процес прийняття рішень у потрібне агресорові русло.

Можна сформулювати магістральну стратегію ведення когнітивної війни так: забезпечити штучне формування такого інформаційного середовища або контексту, у якому людина буде змушена обирати рішення, що мінімізують її транзакційні витрати, або відмовлятися від рішень зовсім. При цьому рішення, що обираються нею, очевидно, повинні бути свідомо вигідні суб'єкту, який веде когнітивну війну. Наголосимо ще раз, що в умовах поширення кліпового, швидкого мислення зробити це виявляється суттєво простіше. Тут також не можна виключати матеріального (фізичного, біологічного чи хімічного) впливу на психіку та когнітивні здібності людей. Однак поки що такий вплив має суто локальний характер із погано прогнозованими наслідками.

Якщо стратегія – це створення «коридору», яким людина має йти, то тактика – це конкретні інструменти, що штовхають її в спину або засліплюють очі. Тактику когнітивної війни можна розділити на кілька оперативних напрямків.

1. *Тактика «інформаційного затоплення»*, коли замість цензури (приховування інформації) використовується її надлишок. Механізм реалізації цієї тактики передбачає вкидання тисяч фейків, напівправд та теорій змови одночасно, для того щоб досягти мети: викликати когнітивну втому. Мозок людини, намагаючись заощадити енергію (мінімізувати транзакційні витрати на аналіз), просто «вимикається» і починає приймати найпростіші, емоційно комфортні рішення або впадає в апатію.

2. *Тактика «сенсової диверсії»*, яка базується на підміні значень слів, щоб зруйнувати спільну мову суспільства. Реалізується завдяки використан-

ню евфемізмів («спецоперація» замість «війни») або привласнення позитивних термінів («демократія», «свобода») для опису тиранічних дій. Це дозволяє створити стан смислової дезорієнтації, де будь-яка дискусія стає неможливою, бо сторони вкладають у слова протилежний зміст.

3. *Тактика «емоційного захоплення»* передбачає використання алгоритмів соцмереж для радикалізації. Це досягається завдяки пріоритетному поширенню контенту, що викликає гнів, страх або огиду. Емоційний пік – це момент найменшої раціональності. Як підсумок досягається мета: спровокувати імпульсивну дію (репост, протест, агресію), про яку людина згодом пошкодує, але яка вже змінила реальність.

4. *Тактика «створення штучної більшості»*, яка реалізується завдяки імітації масової підтримки певної ідеї за допомогою ботоферм, тобто створюється ілюзія, що «всі так думають». Мета цієї тактики досягається завдяки експлуатації інстинкту конформізму, тому що людині психологічно «дешевше» (менше витрат енергії на супротив) погодитися з уявною більшістю, ніж відстоювати власну думку.

5. *Тактика «мікротаргетованого розколу»* ґрунтується на сегментації суспільства на дрібні групи та нацьковування їх одна на одну. Для кожної групи (за мовою, релігією, віком, професією) створюється свій унікальний наратив образи на іншу групу. Мета – зруйнувати соціальну згуртованість, замість боротьби із зовнішнім ворогом суспільство витрачає ресурс на нескінченні внутрішні конфлікти.

6. *Тактика «апеляції до авторитету»* використовує лідерів думок, експертів або «корисних ідіотів», які мають довіру цільової аудиторії, для просування ворожих тез. Зазвичай людина делегує право на мислення авторитету, знову ж таки, мінімізуючи свої зусилля на перевірку фактів.

У цілому тактика когнітивної війни спрямована на те, щоб зробити брехню зручною, а пошук правди – виснажливим.

Отже, по-перше, на відміну від кінетичної війни, де початком вважається перший постріл чи перетин кордону, когнітивна війна не має оголошення початку. Жертва часто не усвідомлює, що вона вже є учасником бойових дій. Об'єкт атаки може вважати свою деградацію або зміну цінностей «природною еволюцією» чи «власним вибором». Це робить когнітивну агресію найбільш підступною формою конфлікту, де лінія фронту проходить крізь кожен нейронну мережу.

По-друге, когнітивна війна завжди має справу зі впливом на процес прийняття рішень та подальшого втілення їх у діях індивіда або групи. Цей вплив здійснюється на когнітивні здібності та розумові моделі індивіда шляхом переформатування базової системи пріоритетів (переоцінки цінностей та руйнування інститутів) та створення переконливої (але власне хибної) системи схвалення / осуду із боку значущого Іншого. Варто підкреслити, що суб'єкт агресії прагне захопити не просто канали зв'язку, а «архітектуру вибору». Це створення таких умов, де альтернативний (правильний для об'єкта) шлях стає не просто складним, а невидимим або соціально неприйнятним.

По-третє, когнітивна війна завжди має комплексний характер, її ведення передбачає наявність максимального розмаїття компетенцій: від загальної психології, соціології та когнітивістики до роботи з великими даними, технологіями штучного інтелекту, візуалізації контенту та багато чого іншого. Тільки комплексність та мережевий характер застосування всього арсеналу впливу можуть забезпечити позитивний для суб'єкта, який веде війну, результат. Цей же чинник має враховувати і сторона, що захищається від когнітивної агресії.

По-четверте, методологічною підставою аналізу стратегії когнітивної війни може бути соціальна синергетика, а саме її ключовий принцип переходу системи в якісно інший стан через точки біфуркації. Використовуваний у синергетиці для доказу можливості ускладнення систем будь-якої природи за умов нерівноважності постулат може бути витлумачений у протилежному ключі. Когнітивна система виводиться за межі визначеності та рівноважного стану, щоб шляхом порівняно невеликих і маловитратних впливів (флуктуацій) призвести до руйнації чи деградації, тобто переходу на якісно нижчий (легко керований ззовні) рівень розвитку. Навіть незначні зусилля ворога можуть мати катастрофічні наслідки («ефект метелика» у свідомості).

Нарешті, по-п'яте, якщо зруйнований міст можна відбудувати за рік, то зруйновану систему цінностей або підірвану довіру в суспільстві доводиться відновлювати десятиліттями (зміною поколінь). Когнітивна війна працює на стратегічну перспективу: її мета – не просто виграти бій сьогодні, а забезпечити таке «майбутнє», у якому противник перестане існувати як суб'єкт історії, навіть якщо він збереже формальні ознаки державності.

Головна трагедія когнітивної війни полягає в тому, що жертва до останнього моменту захищає нав'язані їй думки як власні. Людина не просто не бачить агресії – вона стає її головним захисником. Коли наслідки стають

очевидними, вони сприймаються не як поразка у війні, а як «неминуча історична доля» або «крах обставин». Тому ще раз згадаємо Б. Клавері та Ф. дю Клузеля: «Когнітивна війна вже з нами. Першочергова загроза полягає в тому, що її неможливо побачити незброєним поглядом. Єдине, що ми можемо – побачити її наслідки... але, тільки коли це буде вже надто пізно» [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernal A., Carter C., Singh I., Cao K., Madreperla O. Cognitive warfare: An attack on truth and thought. *NATO / Johns Hopkins University*. 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20230721215744/https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021-03/Cognitive%20Warfare.pdf> (accessed date: 15.04.2026).
2. Norton B. Behind NATO's 'cognitive warfare': 'Battle for your brain' waged by Western militaries. *The Grayzone*. October 8, 2021. URL: <https://thegrayzone.com/2021/10/08/nato-cognitive-warfare-brain> (accessed date: 15.04.2026).
3. Blatny J. M., Søndergaard S. Cognitive Warfare. NATO Chief Scientist Research Report. *NATO Science and Technology Organization*. December 19, 2025. URL: <https://www.sto.nato.int/wp-content/uploads/chief-scientist-report-cognitive-warfare-final.pdf> (accessed date: 15.04.2026).
4. Haigh K. Z., Andrusenko J. Cognitive electronic warfare : an artificial intelligence approach. Boston: Artech House, 2021. xiv, 246 p.
5. Henschke A. Cognitive warfare : grey matters in contemporary political conflict. London ; New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2025. xi, 264 p.
6. Hung T.-C. Hung T.-W. How China's Cognitive Warfare Works: A Frontline Perspective of Taiwan's Anti-Disinformation Wars. *Journal of Global Security Studies*. 2022. Vol. 7, Issue 4. DOI: <https://doi.org/10.1093/jogss/ogac016>.
7. Luberisse J. Cognitive warfare in the age of unpeace : strategies, defences, and the new battlefield of the mind. New York, NY: Fortis Novum Mundum, 2023. viii, 134 p.
8. Backes O., Swab A. Cognitive Warfare: The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States. *Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs*. November 2019. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/cognitive-warfare-russian-threat-election-integrity-baltic-states> (accessed date: 15.04.2026).
9. Claverie B., du Cluzel F. The Cognitive Warfare Concept. URL: https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/CW-article-Claverie-du-Cluzel-final_0.pdf (accessed date: 15.04.2026).
10. Малик І. Р. Когнітивна війна: людська свідомість як поле бою. *Регіональні студії*. 2024. № 39. С. 45–50.

11. Савчук В. А. Когнітивна війна: теоретичні засади та інституційна практика. *Регіональні студії*. 2025. №42. С. 154–160.
12. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 1. С. 46–52.
13. Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.
14. Countering Cognitive Warfare: Awareness and Resilience. John Hopkins University & Imperial College London. *NATO Review*. May 20, 2021. URL: <https://ru.scribd.com/document/838634646/NATO-Review-Countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience-2021> (accessed date: 15.04.2026).
15. Simon H. A. A Behavioral Model of Rational Choice. *Quarterly Journal of Economics*. 1955. Vol. 69, No. 1. P. 99–118. DOI: 10.2307/1884852

ЗМІСТ

Секція: Психологічні науки

Калюжна Є. М., Дорошок Л. В.

Психологічні предиктори стресостійкості студентської молоді
в умовах воєнного стану. 3

Коршак В. С., Хомяк К. М.

Стрес як чинник впливу на адаптацію студентів до освітнього
середовища 5

Секція: Філософські науки

Требін М. П.

Когнітивна війна в цифрову епоху. 8

Секція: Культурологія

Алфьорова З. І.

Механізми видимості в цифровій культурі метамодерну
і мистецтво. 16

Секція: Юридичні науки

Гонтар А. В.

Міжнародно-правове регулювання застосування штучного
інтелекту в умовах гібридної війни: виклики для міжнародного
гуманітарного права. 20

Янович К. Б.

Значення судово-медичної танатології для встановлення
причини та давності смерті в кримінальному процесі. 24

Секція: Педагогічні науки

Засць У. В.

Штучний інтелект у цифровій модерності як чинник
педагогічних ризиків і трансформації творчого потенціалу
особистості. 28

Кравчук Т. О.

Ризики та раціональності цифровізації іншомовної підготовки
майбутніх учителів STEM-напрямку. 32

Красюк І. О.

Штучний інтелект у мистецькій освіті: ризики втрати «живого»
діалогу та емоційного інтелекту майбутнього вчителя. 37

Наукове видання

ЦИФРОВА МОДЕРНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ РИЗИКИ, НОВІ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 30 квітня 2026 р.)

Редактор *Т. О. Чернишова*

Підписано до друку 04.05.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 6,9. Обл.-вид. арк. 6. Тираж 100 пр. Зам. № 662

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна,
тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025